

**ФОРМИРАНЕ КОМПЕТЕНТОСТА НА БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ ПО МУЗИКА ЗА
МОДЕЛИРАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА МУЗИКАЛНО-ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ ПРОЦЕС**

Юлияна Георгиева Панова

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Шумен

**FORMATION OF THE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN MUSIC FOR
MODELING AND MANAGEMENT OF
MUSIC-PERFORMANCE PROCESS**

Yuliyana Georgieva Panova

Konstantin Preslavsky University of Shumen, Shumen

Abstract: The problem related to the competence of students – future music teachers to manage the music-performing process, led to the conduct of theoretical and diagnostic research on this issue. The research was carried out at the Faculty of Pedagogy of the University of Shumen „Bishop Konstantin Preslavski“ with students majoring in Pedagogy of Music Education, studying the discipline of Technology in choral singing and conducting. The research is related to the level of mastering knowledge and skills and the formation of competence for modeling and managing the musical-performing process of students. The result of the research is also revealed the essence and content of technology for modeling and managing a music performance process.

This report presents the theoretical and methodological foundations of the formation of the derived and specifically developed characteristics of the competence and the respective competencies of the students for modeling and management of the musical-performing process.

Keywords: competence, students, modelling, managing, musical-performing

Въведение

В обучението по музика в училище адаптивните възможности на музикалноизпълнителския процес (пеене, свирене на инструменти) позволява създаването на подходящи условия и среда за приобщаването на децата към музикалното изкуство, за реализиране творческия им потенциал, за развитие на творческата им фантазия и потребностите от общуване, както и за тяхното вокално и/или инструментално развитие и възпитание.

И тъй като в съвременното училище музикалноизпълнителска дейност се осъществява при наличието на много промени по отношение на цели, задачи, статус и условия, съществено е да се отбележи, че позицията на учителя по музика е динамична, педагогически и психологически тя варира и се променя. В избраната от него архитектура на урока, изпълнителският процес има определени времеви граници, разгръща се в непрекъснато променящи се работни/педагогически ситуации с висока динамика на решаване на музикалноизпълнителските задачи. Тези условия, както и обективните трудности, които възникват при музикалното изпълнение поради процесуалнодинамичната му същност и нестабилност като система, са сериозна предпоставка за произволното и стихийното му реализиране и несигурност в бъдещия резултат. За да бъде изпълнителският процес целенасочен, постигащ максимален ефект от работата с децата, за да се реализират желаните резултати се изисква неговото координиране и управление. В този смисъл ясно се очертава необходимостта от компетентност, осигуряваща ефективното управление на музикалноизпълнителските дейности във всички форми на образователния процес и отреждат ролята на учителя по музика като основна фигура при управлението му.

Всичко това налага да се говори за едно ново управленско мислене в музикалното изпълнителство и наличие на управленска компетентност в тази област, а овладяването на управленски знания, умения и компетенции се очертава като една от значителните, належащи промени в обучението на студентите, като бъдещи педагози по музика. Моделирането и управлението на музикалноизпълнителския процес имат ключово значение за неговото ефективно и качествено реализиране. Чрез дефинирането и структурирането на работните процеси се изгражда модел на архитектурата на разгръщането на музикалното произведение във времето, което превръща музикалното изпълнение в планиран процес с ясно поставени цели и точно формулирани критерии, което от своя страна води до подобряване на ефективността и качеството на музикалното изпълнение и повишаване удовлетвореността на участниците в него.

Такова разбиране води до творческо планиране на дейностите, моделиране на контекста на комуникацията чрез средствата на изкуството, емоционалност, изразителност на реализацията на замислената, със задължителен рефлексивен контрол, аналитична работа след завършване на всеки етап от изпълнителската концепция. За достигането на тези цели е необходимо да се прилагат системност и последователност при поставянето и разрешаването на техническите и художествени задачи, степенуването им по трудност, единство между художествените цели и техническите методи, като художествените цели следва да обуславят използването на един или друг технически метод, яснота и изострен усет за художествена мярка.

Пред вид това, че изпълнението на музикалното произведение е процес характеризиращ се с етапност на дейностите, при които елементи от един етап присъстват в работата на друг, както и съществуващата вариантност и сложна зависимост от множество условия е съществено да се има пред вид, че организацията на процеса на музикалното изпълнение зависи от изградена ясна концепция от страна на ръководителя не само за музикалното произведение и неговата реализация, но и за това как да управлява ефективно този процес.

Емпирично изведени данни от проведени собствени проучвания [1] върху диригентските компетентности на студентите от специалност Педагогика на обучението по музика по дисциплината Технологии в хоровото пеене и показват, че добрата музикалнотеоретична подготовка и музикалноизпълнителска техника на студентите, често пъти се оказват недостатъчни за качествено и ефективно реализиране на физическото звучене на музикалното произведение при неговото изпълнение.

Това от страна на студентите най-често се изразява в:

- хаотичност в последователността на дейностите и действията им;
- неправилно ориентиране в създадените ситуации;
- невъзможност за откриване на проблема;
- липса на системност и последователност при поставянето и разрешаването на техническите и художествени задачи и степенуването им по трудност.

В този аспект необходимостта от формирането на лидерски качества и управленска компетентност у студентите бъдещи учители по музика ясно се очертава като решаващ фактор за организирането и провеждането на музикалноизпълнителски дейности пряко свързани със знанията уменията за „управлението на човешкия потенциал неговото развитие“ [2]. Това предопределя теоретичното извеждане на технология за моделиране и управление на музикалноизпълнителски процес, чрез която студентите да получат необходимия минимум от управленски знания и умения и компетенции приложими в бъдещата им работа в училище.

Изясняването на същността на образователните и педагогическите технологии позволяват изведена технология за моделиране и управление на музикалноизпълнителски процес, да бъде тълкувана като педагогическа технология, чиито цели, съдържание, методи и средства са насочени към формирането на компетентност за моделиране и управление на музикалноизпълнителски процес у студентите, която:

1. отразява комуникативния характер на творбата, обобщавайки възпроизвеждането на различни ситуации в музикалноизпълнителския процес, моделирайки самия процес на комуникация [3];
2. фиксира в структурата на самата работна система от техники за организиране на музикалноизпълнителските и комуникационните процеси [4];
3. определя зависимостта на пълнотата на общуването с музикалното изкуство от личните качества на студента, от неговото възприятие, от цялостен контакт с озвучаващото произведение [5].

Управлението на музикалноизпълнителския процес обхваща много измерения, които се конкретизират чрез управленските компетенции и съответните критерии и показатели за тяхното измерване. Компетенциите са изведени на базата на общоприети ценности и обмяна на опит и добри практики, и целят постигането на общо разбиране за ефективността и качеството на управлението на музикалноизпълнителския процес като цяло и изпълнението на музикалното произведение в частност. Поради фундаменталния характер на процеса те не са достатъчни, за да се уловят различията или спецификата и уникалният фокус на работа на отделните диригенти и изпълнителските състави, с които работят, но те са дефинирани по отношение на основните нива на управление на музикалноизпълнителския процес, като точно и конкретно предписание, което има характера на минимално задължително изискване.

Изложение

Проблемът за компетентността на студентите – бъдещи педагози по музика за управление на музикалноизпълнителски процес, като една от основните компетентности на цялостното им развитие обуслови провеждането на теоретично и диагностично изследване на този въпрос. Контингент на провеждане на изследването са студентите от специалност Педагогика на обучението по музика, изучаващи дисци-

плината Технологии в хоровото пеене и дирижиране в Педагогически факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, където е осъществено изследването. В часовете по дисциплината студентите са разпределени на основата на резултати от изпитните процедури по дисциплината, както и по дисциплините Хорово пеене и дирижиране и Дирижиране от клавиър, целящ да определи тяхното входно ниво на изградените диригентски компетентности според Теоретичен музикално-педагогически модел на обучението на студентите по дирижиране [7].

Като се има предвид разбирането от страна на различни автори на концепцията за управленската компетентност и нейната структура, може да се каже, че тя „трябва да се разглежда като интегрирана система, която включва: оперативнотехнологична, научнотеоретична и социалнопсихологически характеристики“ [8].

Компетентността за управление на музикалноизпълнителски процес се проявява и като умение на студента да търси и намира приложение, поле за изява и реализация на своите „опознати“ способности, възможности и знания. Затруднението на студента при решаването на конкретна задача се съпровожда с мобилизиране, организиране и реализиране на личния му потенциал от знания, умения и възможности съобразно конкретните особености и изисквания на задачата [9]. Това дава възможност във всеки един момент от учебния процес не само да се отчете нивото на овладяване на учебния материал, както от всеки студент, така и от групата като цяло, но и да установи кои са причините за недостатъчното му овладяване.

Така гореизложеното ни позволява да определим, че компетентността на бъдещия учител по музика да моделира и управлява музикалноизпълнителски процес е комбинация от качествата на специалиста, осигуряваща организацията на музикалноизпълнителска дейност, комуникация и предметноестетическа среда, в която се управляват предстоящи дейности, тяхното изпълнение и по-следващ рефлексивен анализ. Компетентността на бъдещите специалисти на всеки етап от управлението на музикалноизпълнителския процес има свои собствени характеристики. На етапа на проектиране – това е способността за творческо моделиране, планиране, създаване на художествен „образ“ на музикалното произведение, предстоящата дейност. На етапа на изпълнение – художественото въплъщение на плана, основаващо се на емоционална и творческа активност. На етап анализ – фиксиране на добри моменти, търсене и идентификация причини за неуспех и грешка.

Извеждането на структурата на управленската компетентност на студентите се основава на:

- технология за моделиране и управление на музикално-изпълнителския процес, която:
 - отразява връзките между теорията, научното познание и изпълнителската практика; преработва, модифицира, моделира, конструира едни или други теории, принципи, подходи и методи, интегрира знания, за да осигури оптимално ефективно решаване на образователните цели;
- баловорейтингова система за оценяване нивото на придобитите компетенции, като точна, обективна и оперативна технология за контрол и оценка на знанията и уменията на студентите водеща до:
 - осигуряване на поэтапното овладяване на знанията и уменията и непрекъснат контрол и оценка на всеки студент в целия период на обучение по дисциплината Технологии в хоровото пеене и дирижиране;
 - проследяване постиженията на студентите по дирижиране в продължение на целия учебен процес,
 - проследяване динамиката на развитието на управленските компетенции на студентите.

Компетенциите са изведени на базата на общоприети ценности и обмена на опит и добри практики, и целят постигането на общо разбиране за ефективността и качеството на моделирането и управлението на музикалноизпълнителския процес като цяло и изпълнението на музикалното произведение в частност. Поради фундаменталния характер на процеса те не са достатъчни, за да се уловят различията или спецификата и уникалният фокус на работа на отделните студенти, но те са дефинирани по отношение на основните нива на моделиране и управление на музикалноизпълнителския процес, като точно и конкретно предписание, което има характера на минимално задължително изискване.

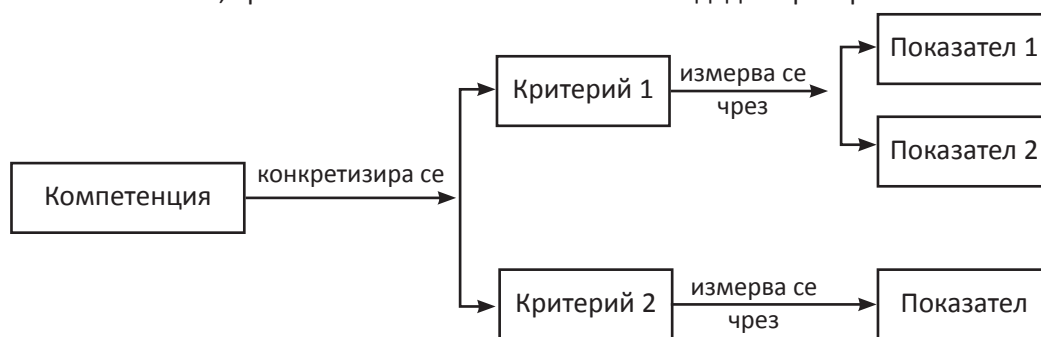
Анализът на действията, съставляващи компетенциите, прави възможно отделянето на критерии, които могат да бъдат използвани при оценка на ефективността на формирането управленската компетентност на студентите: анализ и мониторинг управленските дейности, диагностика, оценка и самооценка на ефективността от реализираните дейности, вземане на решения в определена ситуация, лидерство, управление собствени знания, познавателни, изследователски и учебни дейности, самоуправление и самоувереност.

Компетенциите са измерима възможност на студентите да действат качествено и резултатно при управлението на музикалноизпълнителски процес на всички нива на управление. Комплексната оценка

на развитието на компетенциите на студентите осъществявана чрез баловорейтинговата система осигурява прозрачността и поддържането на обратна връзка на преподавател – студент в учебновъзпитателния процес.

Критериите се дефинират като идеална представа за оптимално състояние и желаното ниво на компетенцията и пряко кореспондират със специфичните технологични изисквания свързани с реализацията на музикалното изпълнение в технологията за моделиране и управление на музикалноизпълнителския процес. Тези изисквания в същността си са знанията и уменията на студентите необходими за осъществяването на модел-базираното управление. Критериите са конкретизация на компетенциите, като ги „превеждат“ в характеристики на управлението на музикалноизпълнителския процес, които са чувствителни към особености и спецификата на контекста.

Показателят е величина, чрез която се описва състоянието на даден критерий.

Фигура 1. Отношение между компетенции, критерии и показатели

Установяването на показателите дава основание да се заключи, че съответният критерий е постигнат в определена степен, което означава, че по отношение на този критерий студентът прилага в работата си компетенцията на определено ниво на управление на процеса, към който се съотнася критерият. Картата съдържа принципи и съответните компетенции, критерии и показатели, чрез които могат да се измерват на съответните нива на управление на музикалноизпълнителския процес.

За всяка компетенция са изведени основни поведенчески показатели за степента на владенето и използването ѝ в дейността, градиращи в четири нива на компетентност за оценка. Четирите нива съответстват на съществени, качествени различия в овладяването на определена компетентност, които могат да се наблюдават и оценяват количествено спрямо съвкупността от поведенческите показатели, включени в описанието на всяка от компетентностите.

Въз основа на функционално-аналитичния подход и установената и емпирично доказана процедура за измерване на управленските компетенции в процеса на обучението на студентите по дисциплината дирижиране от клавир е определена характеристиката на компетентност за моделиране и управление на музикалноизпълнителски процес на студента, както и съответните ѝ компетенции, критерии и показатели.

Специфичните характеристики на управленската компетентност на студентите и съответните и компетенции пряко се свързват с формиране и изграждане на:

- умения за пренасяне и прилагането на музикалните знания, умения и личен музикален опит при овладяване на определена музикална универсалност за реализиране на специфичните музикални дейности и действия свързани с тяхното прилагане в определен вид музикалноизпълнителска практика;
- умения за овладяване на достатъчно ниво артистизъм в словесното и музикално-художествено общуване при излагане на концепциите и поставянето на задачите при работа с изпълнителите;
- умения за планиране, инициатива и развитие на собствените когнитивни процеси;
- умения за проектиране на подходящи действия за оптимални управленски решения в дадени музикалноизпълнителски ситуации;
- самостоятелност в организиране на музикалнопедагогическа и музикалноизпълнителска дейност за решаване на музикалноизпълнителски задачи;
- възможност за бързо адаптиране към променящите се професионални условия;
- овладяване на достатъчно ниво артистизъм в словесното и музикалнохудожествено общуване при излагане на концепциите и поставянето на задачите при работа с изпълнителите;

- умения за творческото планиране на дейностите;
- умения за моделиране музикалното изпълнение в контекст на плана със задължителен рефлексивен контрол;
- умения за аналитична работа след завършване на всеки етап от изпълнителската концепция.

За установяване степента на формираност на управленската компетентност се изследват следните нейни компетенции:

- Компетенция „Моделиране архитектурата на разгръщане на музикалноизпълнителския процес във времето.“
- Компетенция „Управление на музикалноизпълнителския процес“.
- Компетенция „Организиране на комуникативноинформационния процес“.

Нивото на формиране на изведените и конкретно разработени характеристики на компетентността и съответните компетенции на студентите за моделиране и управление на музикалноизпълнителския процес, се установява и проследява чрез диагностичната процедура, проведена в следните направления:

- определяне степента на формираност на компетентността на студентите за моделиране и управление на музикалноизпълнителския процес чрез установяване на нивата на основните компетенции със съответните критерии и показатели за всяка една от тях на четири оценъчни нива;
- отчитане състоянието и сравняване нивата на формираност на диригентската компетентност на студентите за организиране пространство на взаимодействието с музикалното изкуство при започване на учебния процес наречено от нас „входно ниво“ и при завършване на учебния процес определено като „изходно ниво“;
- определяне на надеждността и валидността на резултатите.

Данните за нивото на компетентността включват:

4. Резултати на студентите по всеки показател на основните компетенции за изходното ниво.
5. Обобщени резултати за всеки един критерий на съответната компетенция.
6. Динамика на формирането и развитието на компетенциите се определя от извършения сравнителен анализ на резултатите от „входните“ и „изходните“ нива.
7. Обобщени резултати за нивото на изследваните основни компетенции, което определя формираността на дадената компетентност на студентите.

В заключение може да се каже, че формирането на управленската компетентност у студентите е важна и необходима предпоставка за правилното организиране на многообразието на музикалноизпълнителските фактори, взаимодействията и връзките в музикалноизпълнителската система при организирането на музикалното изпълнение. Формулирането на целите и ограничителните условия от страна на студентите позволява определянето на управленския механизъм, чрез който на практика да се управлява изпълнителския процес.

За да бъде моделиран и управляван музикалноизпълнителския процес в посока и по начин, гарантиращ определено ниво на реализиране, студентите като ръководители на този процес трябва ясно да разбират:

- музикалноизпълнителския процес, като сложен и необратим процес, разгръщаш се във времето, който има противоречив и променлив характер;
- общата стратегия на този процес, неговото моделирането провокирано от сложността и промените, съответстващи на изменящите се условия на реализация на музикалното произведение, дефинирането на принципите и насоките, заложили в отделните му фази;
- необходимостта от компетентност, осигуряваща ефективното управление на музикалноизпълнителските дейности във всички форми на образователния процес.

За да осъществят планирани и целенасочени управленски дейности, студентите трябва да могат:

- правилно да интерпретират ситуацията, т.е. да разпознават факторите, които довеждат до определено състояние, да преценяват кои фактори са стратегически важни, да разпознават симптомите на съответното състояние;
- да прилагат онези методи и подходи, които гарантират най-малък отрицателен ефект в конкретна ситуация;
- да предвиждат вероятните последствия от приложението на всеки подход, метод или методика.

За да бъдат успешни ръководители на музикално-изпълнителски процес, студентите трябва да:

- притежават богата обща култура, музикалнотеоретична подготовка и задълбочени професионални знания и умения;
- познават основно изпълнителската проблематика в цялата ѝ широта и дълбочина [10];
- имат компетенциите за извършване на детайлен структурен и творчески анализ на партитурата и

изграждане на ясна диригентска и художественоизпълнителска концепция;

- обладава педагогически талант, воля, настойчивост, издръжливост, възискателност и методически умения правилно да подхожда към разучаваното произведение;
- лаконично и точно да поставят задачите и изискват безусловно изпълнение на указанията си – многословието изморява и разсейва. Да не обременяват съзнанието на изпълнителите с много задачи наведнъж;
- бързо да реагират на грешките, като не отминават и най-малката неточност (интонационна, вокална, ритмическа, шрихова, динамическа и т.н.) и не се боят от повторението на даден пасаж. Всяко повторение обаче трябва да е обосновано и аргументирано и да е съпроводено с поставянето на ясна нова задача – без безцелно повтаряне и разводняване на изискванията. Да се стремят да предотвратят грешките, като фокусират вниманието върху възловите места, да различават случайните грешки от основните и да не затормозяват изпълнителите с излишни спирания;
- намират единствената оригинална, ясна, точна и кратка формулировка, фокусираща, като през призма всеки конкретен проблем;
- не се отнасят с пренебрежение и недоверие към състава, а да ценят и уважават изпълнителите – взаимното уважение и доброжелателство са необходимо условие за художествената работа;
- постигат дисциплина в състава въз основа на творческите взаимоотношения, всеотдайността на колектива и личния си авторитет, а не като нравоучение;
- поддържат атмосфера на творческо сътрудничество, непрекъснат интерес, единодушие, подем, непринуденост и лекота, като е увлекателен, интересен, изобретателен и остроумен в работата си;
- владеят изкуството на творческата инвенция и импровизация.

Управлението на музикалното изпълнение е процес на утвърждаване на социално-колективистични мотиви и преодоляването на егоцентричните користни такива. Управлението на мотивите означава още да се установят разнообразните връзки между мотивацията и поведението, което от своя страна изисква от ръководителя да вниква във вътрешния свят на изпълнителя, в неговите психологически състояния.

References:

1. Panova, Yu., Modelirane I upravlenie na muzikalno-izpalnitelski protces, Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, 2021, ISBN: 978-619-201-510-7
2. Adair, J., How to Grow Leaders: The Seven Key Principles of Effective Leadership Development. Kogan Page, 2005
3. Stolovich, L. N., Zhizny – tvorchestvo – chelovek: Funktsii hudozhestvennoy deystelnosti, Moskva, Politizdat, 1985, s. 318
4. Medushevskiy, V. V., K teotii uommunikativnoy funktsii, Sov. Muzika, 1975, № 1, c. 21 – 27
5. Shterbakova, A. A., Muzika kak sposob chelovecheskogo obshteniya: Avtoreferat, dis. kand. filos. Nauk, L., 1986, s. 21
6. Tsagarelli, Yu., Psihologiya musikalno-izpolnitelskoy deyatel'nosti, Kompozitor, SP, 2008, s. 65
7. Panova, Yu., Muzikalno-pedagogicheski problemi na obuchenireto po Dirizhirane ot klavir na studentite ot spetsialnost Pedagogika na obuchenieto po muzika, Disertatsiya, 2013, s. 65
8. Maryin M. I., Ivanihin, I. V., Lonchak, S. I., Otsenka upravlencheskoy kompetentnosti rukovodyashtih kadrov GPS, metod. Posobie, ., VNIPO, 1998, s.117
9. Zimkyaya, I. A., Klyuchevie kompetentsii – novaya paradigm rezulytata sovremennogo obrazovaniya, Visshee obrazovanie segodnya, 2003
10. Pobeв, G., Za uchebno-vazpitatel'nata rabota v samodeyniya hor, Sb. \$Za horovoto izkustvo, Moskva, 1980, s. 123